

e-ISSN 3060-5059

DOI: 10.67227

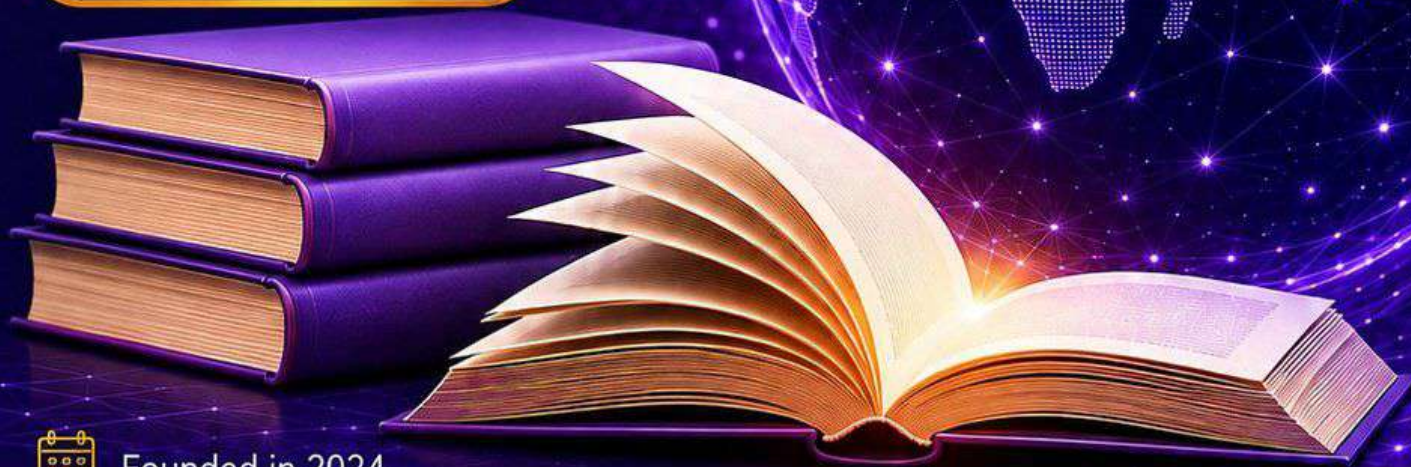
IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in
Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 8

2026

Founded in 2024

publishscience.uz

publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

EKVONIM VA EKVONIMIYA HODISALARI XUSUSIDA

Karshibayeva Yulduz

Guliston davlat universiteti, doktorant.

e-mail: yulduzkarshibayeva311@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-4140-1244>

Annotatsiya.

Mazkur maqolada o'zbek tilshunosligida til birliklari tizimiga xos ekvonim va ekvonimiya hodisalari, shuningdek, ularning giperonim, giperonimik, giponim va giponimik munosabatlar bilan o'zaro aloqadorligi tahlil qilinadi. Ekvonimning oddiy sinonimdan farqi, uning muayyan umumiy tushuncha doirasidagi teng darajali birlik sifatidagi tabiati misollar asosida ochib beriladi. Tadqiqotda terminologik tizim, xususan, tilshunoslik terminlari materiallari hamda umumxalq leksikasiga oid birliklar asosida ekvonimik munosabatning asosiy belgilari izohlanadi. "Ekvo-" va "-onim" termin elementlarining semantik xususiyatlari, ekvonimiyaning giperonimiya va giponimiya bilan tutashuvchi jihatlari, shuningdek, bitta birlikning turli munosabatlarda bir vaqtning o'zida ishtirok etishi ko'rsatib beriladi. I. Ermatovning ilmiy qarashlari asosida ekvonim va ekvonimiya tushunchalarining o'zbek tilshunosligidagi o'zni umumlashtiriladi.

Kalit so'zlar: ekvonim, ekvonimiya, paradigma, leksika, leksema, giperonim, giponim, antonimiya, sinonimiya, terminologiya.

О ЯВЛЕНИЯХ ЭКВОНИМА И ЭКВОНИМИИ

Каршибаева Юлдуз

Гулистанский государственный университет, докторант.

Аннотация.

В статье анализируются явления эквонима и эквонимии, характерные для системы языковых единиц в узбекском языкознании, а также их взаимосвязь с гиперонимами, гиперонимическими, гипонимическими отношениями и гипонимами. На основе примеров раскрывается отличие эквонима от обычного синонима и его природа как равнопорядковой единицы в рамках определённого общего понятия. Основные признаки эквонимических отношений рассматриваются на материале терминологической системы, в частности лингвистической терминологии, а также единиц общеупотребительной лексики. Раскрываются семантические особенности терминоэлементов «экво-» и «-оним», точки соприкосновения эквонимии с гиперонимией и гипонимией, а также возможность одновременного участия одной языковой единицы в различных типах отношений. На основе научных взглядов И. Эрматова обобщается место понятий эквонима и эквонимии в узбекском языкознании.

Ключевые слова: эквоним, эквонимия, paradigma, лексика, лексема, гипероним, гипоним, антонимия, синонимия, терминология.

ON THE PHENOMENA OF EQUONYM AND EQUONYMY

Karshibayeva Yulduz

Gulistan State University, Doctoral Student.

Abstract.

This article analyzes the phenomena of equonym and equonymy within the system of linguistic units in Uzbek linguistics, as well as their interrelationship with hyperonyms, hyponyms, and hyperonymic and hyponymic relations. Through relevant examples, the study distinguishes an equonym from an ordinary synonym and explains its nature as a coordinate unit within a particular general conceptual category. The main features of equonymic relations are examined on the basis of terminological systems, particularly linguistic terminology, as well as units of general vocabulary. The semantic characteristics of the terminological elements "equo-" and "-onym," the intersections of equonymy with hyperonymy and hyponymy, and the simultaneous participation of a single linguistic unit in different types of semantic relations are discussed. Drawing on the scholarly views of I. Ermatov, the article summarizes the place of the concepts of equonym and equonymy in Uzbek linguistics.

Keywords: equonym, equonymy, paradigm, vocabulary, lexeme, hyperonym, hyponym, antonymy, synonymy, terminology.

Kirish. Professor I. Ermatov ekvonim va ekvonimiya hodisasini o'zbek tilshunosligida alohida lisoniy munosabat sifatida tadqiq qilgan. Uning "Terminologiya tizimida gipero-giponimik va ekvonimik munosabatlar", "Terminologiyada leksik-semantik hodisalar", "O'zbek tilida ekvonimiya" asarlari hamda maqolalarida bu tushuncha atroflicha yoritilgan.

Ekvonim o'zi nima? I. Ermatov tadqiqotlaridagi yondashuvga ko'ra, ekvonimlar — bir xil darajadagi, bir umumiy tushuncha doirasida turuvchi, o'zaro teng mavqedagi til birliklaridir. Bu jihatdan ekvonimni oddiy sinonim deb tushunish xato. Masalan, terminologik tizimda: fonetika — leksikologiya — morfologiya — sintaksis. Bular bir-biriga sinonim emas. Ular tilshunoslik degan yuqori, umumiy tushuncha doirasida turuvchi (tutashuvchi), bir xil pog'onadagi birliklardir. Shu sababli ular o'rtnasidagi munosabat giponimik emas, ekvonimik munosabat sifatida qaralishi lozim bo'ladi.

Giperonim — giponim — ekvonim ketma-ketligi tuzilishiga ega bo'ladi. Ushbu strukturada semantik munosabatlar ham reallashadi. Buni sodda qilib quyidagicha tushuntirish (tasavvur qilish) mumkin:

Tilshunoslik < fonetika, leksikologiya, morfologiya, sintaksis. Bu yerda: tilshunoslik — giperonim (umumiy, yuqori birlik); fonetika, leksikologiya, morfologiya, sintaksis — bir-biriga nisbatan ekvonimlardir; ularning umumiy tushuncha bilan munosabati esa giponimik munosabat sifatida namoyon bo'ladi.

Demak, ekvonimlar o'zaro teng sathda joylashgan birliklardir. Ekvonimiyaning muhim belgisi shundan iboratki, I. Ermatovning tadqiqotlarida ekvonim va ekvonimiya til birliklari tizimining tarkibiy munosabatlaridan biri sifatida ko'rsatiladi. U ekvonimiyaning giperonimiya, giponimiya, antonimiya, sinonimiya kabi boshqa semantik munosabatlar bilan qiyoslaydi. Shu bilan birga, "ekvonim" va "ekvonimiya" terminlari o'zbek tilshunosligi uchun nisbatan yangi terminlar ekanini ta'kidlaydi. Muxtasar qilib aytganda, giperonim — umumiy tushuncha, giponim — umumiy tushuncha tarkibidagi birlik. Ekvonim — bir xil darajadagi, bir umumiy tushuncha ostida turuvchi (birlashuvchi) teng birlikdir. Masalan: meva < olma, nok, shaftoli, uzum. Bu qatorda meva — giperonim, olma, nok, shaftoli, uzum esa o'zaro ekvonimik munosabatdagi birliklar sifatida qaraladi.

Professor I. Ermatovning 2022-yildagi "Terminologiya tizimida gipero-giponimik va ekvonimik munosabatlar" asari ham aynan shu masalaga bag'ishlangan.

MATERIALLAR VA METODLAR (MATERIALS AND METHODS)

Nega "ekvonim" deyiladi? "Ekvo-" qismi teng, "-onim" esa nom ma'nosini anglatadi. Shuning uchun atamani mazmunan: ekvonim = teng mavqedagi nom/birlik deb qabul qilish mumkin. I. Ermatov tadqiqotlarida ekvonim va ekvonimiya atamaları o'zbek tilshunosligi uchun nisbatan yangi terminlar ekanini, ular hozircha an'anaviy ilmiy-lug'aviy manbalarda keng qayd etilmaganligi ta'kidlanadi.

Lingvistik qarama-qarshilikning faqat antonimiya mezonlari asosida belgilanishi hodisa mohiyatini to'liq ochishga yordam bermaydi. Leksik birliklardagi semantik qarama-qarshilik munosabatini antonimiya doirasidagina emas, balki undan tashqarida tekshirish maqsadga muvofiqdir. Ana shunday doiradagi hodisani biz ekvonimiya (lotincha ekvo — "teng", onyma — "nom") termini ostida o'rganishni lozim topdik.

EKVI... [lotincha aequus — teng, baravar] — o'zlashma qo'shma so'zlarning birinchi qismi bo'lib, teng, baravar, teng (bir xil) qiymatli kabi ma'nolarni bildiradi. Masalan, ekvatorial, ekvivalentlik, ekvilibristik, ekvipotensial; ekvator [lotincha aequator — tenglashtiruvchi < aequus — teng] har ikkala qutbdan teng uzoqlikda o'tkazilgan, Yerning aylanish o'qiga perpendikulyar bo'lgan va Yer sharini shimoliy va janubiy yarimsharlarga bo'ladigan, uzunligi 40 ming kilometr bo'lgan katta aylana chiziq.

...ONIM [yunoncha onuma — nom, ism] — o'zlashma qo'shma so'zlarning ikkinchi qismi bo'lib, o'zi qo'shilgan so'zlar bilan nom, ismlarga aloqador til hodisalarini anglatadi. Masalan, allonim, anonim, antonim, antroponim, gidronim, dromonim, kosmonim, omonim, oronim, sinonim, toponim.

Leksik birliklarning semantik tarkibida faqat bir semaning qarama-qarshilikka (antonimik munosabatga), qolgan semalarning esa tenglikka (ekvonimik munosabatga) asos bo'la olishi ekvonimiya hodisasining mohiyatini belgilaydi.

Tadqiqot materiali sifatida I. Ermatovning ekvonimiya va ekvonimga bag'ishlangan ilmiy ishlari, tilshunoslik terminlari hamda umumxalq leksikasidan olingan misollar asos qilib olindi. Tahlilda tizimli-semantik, qiyosiy va tavsifiy yondashuvlardan foydalanildi. Birliklar umumiy tushuncha doirasidagi mavqeyiga, teng darajali tizimiy munosabatiga va boshqa leksik-semantik aloqalardan farqlovchi belgilariga ko'ra taqqoslandi.

NATIJALAR (RESULTS)

Giperonim, giponim va ekvonim birliklari qorishq holatda namoyon bo'ladi. Buni quyidagi sxemada ham ko'rish mumkin:

1-jadval. "Meva" paradigmasida giperonim va ekvonimlar

Giperonim	Giponim / ekvonim	Giponim / ekvonim	Giponim / ekvonim
MEVA	OLMA (ekvonim)	NOK (ekvonim)	UZUM (ekvonim)

MEVA – yuqoridagi umumiy tushuncha (giperonim). OLMA, NOK, UZUM – uning tarkibidagi xususiy tushunchalar (giponim).

Shuning uchun: meva → olma = gipero-giponimik munosabatda; olma ↔ nok ↔ uzum = ekvonimik munosabatda. Mana shu ekvonimik munosabatning eng muhim xususiyatlaridan biri hisoblanadi.

Yana bir misol. Masalan, transport tushunchasini olaylik:

2-jadval. "Transport" paradigmasi

Giperonim	Ekvonim	Ekvonim	Ekvonim
-----------	---------	---------	---------

TRANSPORT	AVTOMOBIL	POYEZD	SAMOLYOT
-----------	-----------	--------	----------

Bu holatda transport – giperonim. Avtomobil, poyezd, samolyot – o‘zaro teng darajadagi tushunchalar. Shuning uchun ular ekvonimlar hisoblanadi. Lekin avtomobil bilan poyezdni sinonim deb bo‘lmaydi. Chunki ular bir xil narsani bildirmaydi.

Ekvonimlarni tilshunoslik terminlari misolida yanada tushunarliroq berishga harakat qilamiz. I.Ermatov tadqiqotlarida tilshunoslik terminlari asosiy material sifatida olingan. Masalan:

3-jadval. Tilshunoslik bo‘limlari

Umumiy tushuncha (giperonim)	Ekvonim	Ekvonim	Ekvonim	Ekvonim
TILSHUNOSLIK	FONETIKA	LEKSIKOLOGIYA	MORFOLOGIYA	SINTAKSIS

Bu yerda umumiy soha — tilshunoslik. Uning turli bo‘limlari: fonetika, leksikologiya, morfologiya, sintaksis.

Bularning har biri tilshunoslikning alohida-alohida bo‘limi, lekin ular bir-biriga nisbatan teng mavqeda turadi. Shu sababli ularni ekvonimlar, ular o‘rtasidagi munosabatni esa ekvonimiya / ekvonimik munosabat deb tushunish mumkin.

Ekvonim va sinonim hodisalarining farqli tomonlari quyidagilarda kuzatiladi. Sinonim — chiroyli, go‘zal, ko‘rkam. Ular ma‘no jihatidan bir-biriga juda yaqin. Ya‘ni ular bir tushunchani turli nomlar bilan ifodalaydi. Ekvonim — olma, nok, uzum. Bular bir narsaning turli nomlari emas. Ular turli narsalarni bildiradi, lekin bitta yuqori tushuncha — giperonim bo‘lgan meva tarkibida teng darajada turadi.

Shuning uchun sinonimlarda ma‘no yaqinligi muhim bo‘lsa, ekvonimlarda tizimdagi teng mavqe muhim hisoblanadi.

Ekvonim va giponimning farqli tomonlarini quyidagicha tushuntirish mumkin. Giponim yuqori tushuncha (giperonim)ga nisbatan qaraladi. Ekvonim esa o‘sha yuqori tushuncha (giperonim) ostida turgan teng munosabatdagi (tengdosh) birliklarga nisbatan qaraladi. Masalan: hayvon — it, mushuk, ot. Bu paradigmada hayvon — giperonim; it — hayvonning giponimi; mushuk — hayvonning giponimi; ot — hayvonning giponimi; it, mushuk, ot — o‘zaro ekvonimlardir.

Demak, bitta birlik bir vaqtning o‘zida giperonimga nisbatan giponim, boshqa munosabatchilik (tengdosh) birliklarga nisbatan ekvonim bo‘ladi. Bu ekvonim tushunchasini anglashning eng sodda usullaridan biridir.

“Ekvonimiya” termini haqida. U nimani anglatadi? Ekvonimiya deganda ekvonimlar o‘rtasidagi tenglik munosabati tushuniladi. Masalan: hayvon — qo‘y, echki, tuya.

Qo‘y ↔ echki ↔ tuya o‘rtasidagi teng darajali munosabat — ekvonimiya. Muxtasar qilib aytganda: ekvonim — birlikning o‘zi; ekvonimik munosabat — birliklarning o‘zaro munosabati; ekvonimiya — ana shu munosabatni ifodalovchi hodisa yoki tizim.

Ularning tuzilishiga e‘tibor qaratish lozim bo‘ladi. Giperonim doim yuqorida, giponim pastda, ekvonimlar esa yonma-yon, teng munosabatda bo‘ladi. Masalan:

4-jadval. “Hayvon” paradigmasi

Giponim 3			
HAYVON	QO‘Y	ECHKI	TUYA
Munosabat	Ekvonim	Ekvonim	Ekvonim

Qayta talqin: qo‘y, echki va tuyaning o‘zaro munosabati — ekvonimik munosabat. Hayvon — giperonim; qo‘y, echki, tuya — giponimlar.

I. Ermatovning ilmiy tadqiqot ishlarida, maqolalarida ekvonimiya giperonimiya, giponimiya, sinonimiya, antonimiya kabi boshqa leksik-semantik munosabatlar bilan qiyoslab o‘rganilgan.

Shuning uchun “yuz, chehra, bet” yoki “Vatan, yurt, diyor” kabi sinonimik birliklar qatorini ekvonim deb atash noto‘g‘ri bo‘ladi. Ular sinonimik munosabatdagi so‘zlardir. I. Ermatovning konsepsiyasiga ko‘ra, ekvonimni tushuntirishda tizimdagi teng darajali birliklar asosiy mezon bo‘ladi.

Ekvonimning eng muhim belgisi shundaki, ekvonimni shunchaki “sinonim” yoki “bir xil ma‘noli so‘z” deb tushunish kerak emas. Ekvonimni tushunish uchun tizim va munosabat tushunchalari muhim sanaladi. Ya‘ni biror til birliklari tizimida bir xil maqomga ega bo‘lgan, bir sathda turgan birliklar o‘zaro ekvonimik munosabat hosil qiladi. Masalan: fonetika — leksikologiya — morfologiya — sintaksis. Bularning hech biri ikkinchisining sinonimi emas. Ammo barchasi tilshunoslikning alohida bo‘limlari sifatida bir xil maqomga ega, ya‘ni bir xil darajada turadi. Shu jihatdan ular o‘zaro ekvonim sifatida qaraladi. I. Ermatov aynan tilshunoslik terminlaridagi ekvonimik munosabatlarni ko‘rsatish uchun ularni asosiy tadqiqot materiali sifatida o‘rgangan.

Giperonim va ekvonimning farqli tomonlarini quyidagi sxemada ham kuzatamiz:

5-jadval. Tilshunoslik tizimida ekvonimik munosabat

Birlik 3			
TILSHUNOSLIK	FONETIKA	LEKSIKOLOGIYA	MORFOLOGIYA
Munosabat	Giponim	Ekvonim	Ekvonim

Bu yerda tilshunoslik – yuqoriroq, umumiy tushuncha. Fonetika, leksikologiya, morfologiya – shu umumiy tizimdagi teng maqomli birliklardir.

Demak: Tilshunoslik → fonetika – giperonim-giponim munosabatida; Fonetika ↔ leksikologiya – ekvonimik munosabatda.

Bitta birlik ikki xil munosabatda bo'lishi mumkin. Masalan:

6-jadval. Bir birlikning turli munosabatlari

Munosabat			
Fonetika	“Tilshunoslik”ka nisbatan giponim; “leksikologiya” va “morfologiya”ga nisbatan ekvonim.	LEKSIKOLOGIYA (fonetika bilan ekvonim)	MORFOLOGIYA (fonetika bilan ekvonim)
Leksikologiya	“Tilshunoslik”ka nisbatan giponim; “fonetika” va “morfologiya” bilan ekvonimik munosabatda.		
Morfologiya	“Tilshunoslik”ka nisbatan giponim; “fonetika” va “leksikologiya” bilan ekvonimik munosabatda.		
Sintaksis	“Tilshunoslik”ka nisbatan giponim; shu tizimdagi boshqa bo'limlar bilan teng maqomli, ekvonimik qatorda.		

Bu ko'rinishda fonetika termini “tilshunoslik”ka nisbatan – giperonim maqomida; “leksikologiya”ga nisbatan – ekvonim maqomida; “morfologiya”ga nisbatan – ekvonim maqomida. Shuning uchun ekvonimni faqat alohida so'zning ma'nosidan izlash to'g'ri bo'lmaydi. Uning tizimdagi o'rniga qarash lozim bo'ladi.

Ekvonimiya ana shu teng maqomli birliklar o'rtasidagi munosabat. Yana misollarga murojaat qilamiz: fonetika ↔ leksikologiya ↔ morfologiya ↔ sintaksis.

Ularning bir xil tizimdagi teng mavqeyi bu ekvonimik munosabat bo'ladi. Quyidagi jadvalda yanada tushunarliroq berishga harakat qilamiz:

Tushuncha	Ma'nosi
Giperonim	Umumiy, yuqori tushuncha
Giponim	Umumiy tushunchaga bo'ysunuvchi xususiy tushuncha
Ekvonim	Bir umumiy tizimda teng maqomli birlik
Ekvonimiya	Ekvonimlar o'rtasidagi tenglik munosabati

Tushunarli bo'lishi uchun yana misollarga murojaat qilamiz. Tilshunoslik – fonetika, leksikologiya, morfologiya, sintaksis. Bu yerda to'rtta lingvistik termin bir-biriga teng maqomda. Shuning uchun fonetika – leksikologiya – morfologiya – sintaksis ekvonimik qator hosil qiladi.

I.Ermatovning tadqiqotlarida sintaksis terminlari ham ekvonimiya va giponimiya kesishuvini ko'rsatish uchun tahlil qilingan.

7-jadval. Sintaksis birliklari

Birlik 3			
SINTAKSIS	SO'Z BIRIKMASI	GAP	MATN
Munosabat	Ekvonim	Ekvonim	Ekvonim

Bu qatorda so'z birikmasi, gap, matn sintaksisning turli birliklari sifatida qaraladi. Ular o'zaro teng darajadagi birliklar sifatida olinayotgan nuqtada ekvonimik munosabat namoyon bo'ladi.

Ekvonimni sinonimdan ajratish lozim bo'ladi. Bu masalada juda ehtiyot bo'lish kerak. Misollarga murojaat qilamiz.

Sinonim — chiroyli, go'zal, ko'rkam. Bu birliklarda ma'no yaqinligi asosiy mezon.

Ekvonim — fonetika, leksikologiya, morfologiya. Bu birliklarda esa ma'no yaqinligi emas, tizimdagi teng maqom muhim hisoblanadi. Demak, sinonimiya — ma'no yaqinligi, ekvonimiya — tizimdagi tenglik sifatida qaraladi. Ekvonim

va sinonim shu jihatlariga ko'ra farqlanadi.

Ekvonimlar faqat terminlardagina uchraydimi, degan savol tug'ilishi tabiiy. Yo'q, albatta. Bu ham I. Ermatov tadqiqotlaridagi muhim jihatlardan biridir. Dastlab ekvonimiya masalasi terminologik tizim, xususan, tilshunoslik terminlari misolida chuqur tadqiq qilingan. Ammo I. Ermatov keyingi ishlarida bu hodisaning umumxalq tili leksikasidagi imkoniyatlariga ham e'tibor qaratadi. Shuning uchun ekvonimiya faqat terminologiyaga xos hodisa sifatida chegaralanmaydi.

Savol tug'iladi: ekvonimning "tengligi" nimada? Ekvonimlar "bir xil narsani bildiradi" degani emas. Masalan, olma — nok — uzum. Bular bir xil narsa emas. Aksincha, olma boshqa, nok boshqa, uzum boshqa. Lekin ular meva tushunchasi doirasida bir xil pog'onada turadi. Shu sababli ularning o'zaro munosabatini ekvonimik munosabat sifatida tushunish mumkin. Shunday xulosa qilish mumkinki, ekvonim — ma'nosi bir xil birlik emas.

I. Ermatov konsepsiyasining yana bir muhim tomoni shundaki, u ekvonimiya hodisasini giperonimiya va giponimiya bilan juda yaqin va bog'liq deb ko'radi. Chunki ekvonimlar odatda qandaydir umumiy birlik va tizim atrofida birlashadi. Shu sababli ekvonimiya va giponimiya ayrim hollarda bir-biriga tutashib ketadi. Buni quyidagicha tasavvur qilish mumkin va to'g'ri bo'ladi:

8-jadval. Umumiy tushuncha ostidagi teng birliklar

Birlik C			
UMUMIY TUSHUNCHA	A (giponim)	B (giponim)	C (giponim)
O'zaro munosabat	Ekvonim	Ekvonim	Ekvonim

A, B, C – yuqoridagi umumiy tushunchaga nisbatan giponimlar, bir-biriga nisbatan esa ekvonimlar.

MUHOKAMA (DISCUSSION)

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, ekvonimiyani tavsiflashda birlikning faqat lug'aviy ma'nosiga emas, balki uning tizimdagi o'rniga e'tibor qaratish zarur. Sinonimiyada bir ma'noni turli nomlar bilan ifodalash va semantik yaqinlik yetakchi bo'lsa, ekvonimiyada umumiy tizimdagi teng maqom hal qiluvchi mezon sifatida namoyon bo'ladi. Shu sababli "yuz, chehra, bet" yoki "Vatan, yurt, diyor" qatorlarini ekvonim deb atash ilmiy jihatdan to'g'ri emas; ular sinonimik munosabatdagi birliklardir.

Ekvonim va giponim munosabati ham bir xil emas. Giponim umumiy tushunchaga nisbatan aniqlanadi, ekvonim esa ayni umumiy tushuncha ostida joylashgan boshqa tengdosh birliklarga nisbatan belgilanadi. Shu bois bitta birlikning bir vaqtning o'zida giperonimga nisbatan giponim, boshqa munosabatdosh birliklarga nisbatan ekvonim bo'lishi mumkinligi ekvonimiya mohiyatini tushuntirishda muhim nazariy nuqtadir.

Ekvonimiyaning terminologiyadagi namoyon bo'lishi ayniqsa yaqqol ko'rinadi. Fonetika, leksikologiya, morfologiya, sintaksis bir-birining sinonimi emas, biroq "tilshunoslik" umumiy sohasi tarkibida bir xil maqomdagi bo'limlar sifatida tizimlashadi. Xuddi shu holat "transport — avtomobil — poyezd — samolyot", "meva — olma — nok — uzum", "hayvon — qo'y — echki — tuya" kabi umumiy tushuncha va uning tengdosh tarkibiy birliklari misolida ham namoyon bo'ladi.

Ekvonimiya faqat terminologiya bilan chegaralanmasligi haqidagi xulosa ham muhimdir. Dastlab hodisa terminologik tizim, xususan, tilshunoslik terminlari misolida o'rganilgan bo'lsa-da, keyingi tadqiqotlarda umumxalq leksikasidagi imkoniyatlar ham ko'rib chiqilgan. Demak, ekvonimiya kengroq leksik-semantik tizimni tavsiflashda qo'llanish imkoniyatiga ega.

"Ekvo-" va "-onim" termin elementlarining mazmuni ham hodisaning terminologik mohiyatini anglashga xizmat qiladi: "ekvo-" tenglik, "-onim" esa nom bilan bog'liq ma'noni bildiradi. Bunda ekvonim "teng mavqedagi nom/birlik" sifatida talqin qilinadi. Shu bilan birga, ekvonimiya boshqa leksik-semantik munosabatlardan mustaqil, butunlay ajralgan hodisa emas; u giperonimiya va giponimiya bilan tizimiy jihatdan bog'liq, ayrim o'rinlarda esa ular bilan kesishuvchi munosabatni yuzaga keltiradi.

Leksik birliklarning semantik tarkibida bir semaning qarama-qarshilikka, qolgan semalarning esa tenglik munosabatiga asos bo'la olishi haqidagi kuzatuv ekvonimiya tushunchasining yanada murakkab semantik qatlamlarga ega ekanini ko'rsatadi. Shuning uchun hodisani faqat antonimiya yoki faqat sinonimiya mezoni bilan izohlash yetarli emas. Ekvonimiya tizimiylik, teng maqom va umumiy paradigmatic maydon tushunchalari bilan birgalikda tahlil qilingandagina to'liqroq namoyon bo'ladi.

Umuman, natijalar I. Ermatovning ekvonim va ekvonimiya haqidagi qarashlarini tizimlashtirish imkonini beradi. Ekvonim — birlikning o'zi; ekvonimik munosabat — birliklarning o'zaro munosabati; ekvonimiya — ana shu munosabatni ifodalovchi hodisa yoki tizim. Giperonim yuqorida, giponimlar umumiy tushuncha tarkibida, ekvonimlar esa o'zaro teng darajada yonma-yon turadi. Mazkur uchlikni birgalikda ko'rish ekvonimiya hodisasini aniqroq tavsiflash imkonini beradi.

XULOSA (CONCLUSION)

Xulosa qilib aytganda, ekvonimlar — muayyan umumiy tizim yoki tushuncha doirasida o'zaro teng maqomda turuvchi, bir xil sathdagi lisoniy birliklardir. Ular o'rtasidagi munosabat ekvonimiya deb ataladi. Bu ta'rifni I. Ermatovning ekvonim va ekvonimiya haqidagi qarashlarini umumlashtirib berilgan ta'rif sifatida tushunish mumkin.

Shunday qilib, ekvonimiya hodisasini o'rganishda uch asosiy mezon — umumiy tushuncha yoki tizim mavjudligi, shu tizim doirasidagi birliklarning teng sathda joylashuvi va ularning o'zaro teng maqomdagi munosabati — ustuvor

hisoblanadi. Mazkur mezonlar ekvonimni sinonim va giponimdan farqlash, shuningdek, giperonimiya, giponimiya, sinonimiya va antonimiya bilan munosabatini aniqlash uchun nazariy asos vazifasini bajaradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ermatov I. R. Terminologiya tizimida gipero-giponimik va ekvonimik munosabatlar (tilshunoslik terminlari misolida): filologiya fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi avtoreferati. – Toshkent, 2022. – 67 b.
2. Ermatov I. Terminologiya tizimida gipero-giponimik va ekvonimik munosabatlar: monografiya. – Toshkent: Tamaddun, 2022. – 251 b. – URL: monografiyaning bibliografik ma'lumotini tasdiqlovchi ilmiy manba. [JDPU ilmiy manbasi](#)
3. Ermatov I. Terminologiyada leksik-semantik hodisalar: monografiya. – Toshkent: BOOK TRADE 2022, 2023. – 120 b. – URL: nashr bibliografiyasini tasdiqlovchi ilmiy manba. [Qo'qon davlat universiteti ilmiy nashri](#)
4. Ermatov I. O'zbek tilida ekvonimiya: monografiya. – Toshkent: Bookmany Print, 2025. – 70 b. – URL: muallifning ekvonimiya muammosiga bag'ishlangan tasdiqlangan ilmiy materiali. [Ermator I. — Ekvonimiya va unga yondosh hodisalar xususida](#)
5. Madvaliyev A., Mahkamov N., Mirahmedova Z., Saidno'monov A. Xalqaro terminelementlarning izohli-illyustrativ lug'ati. – Toshkent: Donishmand ziyosi, 2020. – 280 b. – ISBN 978-9943-6444-5-8. – B. 268. – URL: elektron kutubxona katalogi. [Urganch davlat universiteti elektron katalogi](#)
6. Ne'matov H., Rasulov R. O'zbek tili sistem leksikologiyasi asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 1995. – 128 b. – URL: asarning mavjudligi va bibliografik ma'lumotini tasdiqlovchi ilmiy manba. [NamDU elektron manbasi](#)
7. Никитин М. В. Основы лингвистической теории значения. – Москва: Высшая школа, 1988. – 165, [3] с. – ISBN 5-06-000551-8. – URL: Российская государственная библиотека. [РГБ — Основы лингвистической теории значения](#)